

МИРЧА КАРТАРЕСКУ
Букурещки университет
✉ cartarescu_mircea_@hotmail.com

УМРЯЛАТА КОТКА НА ДНЕСНАТА РУМЪНСКА ПОЕЗИЯ

Mircea Cărtărescu
University of Bucharest
✉ cartarescu_mircea_@hotmail.com

THE DEAD CAT OF ROMANIAN PRESENT-DAY POETRY

In an essayistic style the author shares his impressions from the state-of-arts of the Romanian poetry from the latest 30 years. The text, on the one hand, expresses the author's pessimistic view resulting from his observations of the literary production today and especially of poetry. On the other hand, it expresses his optimism and faith that the poetry is everywhere and it has its place in social life although this need is not clearly manifested and even is not fully realized by people. The metaphor of the "dead cat" impressively illustrates the present-day situation of poetry in Romania, but the text also speaks of the inner vitality and stability of the poetical genres.

Keywords: Romania, poetry, literature, literary circles, contemporary Romanian poets

В края на Втората световна война бившият войник Сиймор Глас (както ни разказва Дж. Д. Селинджър) е поканен на вечеря в буржоазното семейство на годеницата си Мюриъл. Родителите ѝ, притеснени от странното поведение на младежа, му задават класическия въпрос за това с какво смята да се занимава след войната. За голяма тяхна изненада Сиймор отговаря, че иска само едно: да бъде умряла котка. Естествено, те приемат отговора му като поредното доказателство за неговата лудост, без да разбират, че този очарователен персонаж (един нов княз Мишкин) има предвид стара дзен метафора. Веднъж попитали дзен майстор „Кое е най-безценното нещо на света?“, а той отговорил „Умрялата котка, защото никой не може да определи цената ѝ.“

Поезията е умрялата котка на консуматорския, хедонистичен и подчинен на медиите свят, в който живеем. Човек не може да си представи по-незабележимо присъствие, по-смирено величие, по-нежна агресия. Изглежда, че никой вече не цени поезията, но все пак няма нищо по-безценно от нея. В библиотеките можем да я открием само ако сме достатъчно търпеливи да стигнем до последните рафтове в дъното. На поетите вече не им издигат статуи като през XIX в., нито пък имат репутацията на предшествениците си от XX в. Погълнати от мисълта за по-големи продажби и рентабилност, издателствата вече избягват да

се занимават с поезия. Днес не бихме могли да си представим нещо по-тъжно от поет, който се е посветил изцяло на своето изкуство. Старите поети са пропилявали живота си (а много пъти и този на другите около тях), за да напишат някой красив стих, но поне са го правели с надеждата, че бъдещите поколения ще ги оценят. Те вярвали искрено, че красотата, както казва Достоевски, ще спаси света, но днес ние вече не знаем какво е красотата, нито пък какъв е светът, а и не разбираме много значението на думата „спасявам“. Какво да спасим, когато живеем в иманентност и несигурност? Без възможност да припечели нещо чрез професията и изкуството си, без надежда за слава и последователи поетът днес е обречен да води асоциалния и илюзорен живот на любителите на хашиша. „Поетът, както и войникът, няма личен живот, личният му живот е разбит на пух и прах“, пише големият поет Никита Станеску. Днес, когато цивилизацията на книгата залязва и когато сме се устремили бясно към плашещия лабиринт на виртуалността, поезията става все по-незабележима. Модерността предполага наличие на фокусирана върху културата цивилизация, фокусирана върху изкуството култура, фокусирано върху литературата изкуство и фокусирана върху поезията литература. През епохата на Валери, Унгарети и Т. С. Елиът поезията е център на нашата вселена. Днес постмодернистичното разфокусиране изгражда цивилизация без култура, култура без изкуство, изкуство без литература и литература без поезия. По някакъв начин полюсите на човешкия живот се обърнаха рязко и катастрофално и първите жертви на това бяха поетите.

И все пак, унижена и погълната от съвременното общество, почти изчезнала като професия и изкуство, поезията е навсякъде около нас, също като въздуха. Защото тя не е просто някаква литературна формула и техника, а светоглед и начин на живот. Прокудени отново извън крепостните стени, поетите се научиха да се борят, използвайки оръжията на самата цивилизация, която ги осъжда на забвение. Намериха убежище в литературните блогове, където публикуват свободно текстовете си, без да робуват на търговски интереси, приютиха се в текстовете на рок и рап музиката, завладяха полето на музикалните и комерсиалните видеоклипове. Научиха се да се съревновават в т.нар. „сламове“ или „поетически битки“. Усетиха удоволствието от анонимността, от това да пишат за група свои приятели, научиха се да се пазят от грубостта на заобикалящия ги свят и от вулгарността на успеха. Няма нищо по-скромно, по-възхитително и по-тъжно от днешния поет, останал последният творец в света на копията без оригинал, както пишеше Бодрияр, последният наивник в свят, пълен с кариеристи.

И румънските поети днес са умрелите котки на румънската култура. Публикуват стиховете си трудно, лишени са от признание, стипендии и награди, смятани са от много хора за писатели втора ръка. Малка част от тях са известни на широката публика. Последните сравнително

добре познати поети са тези от поколението на 60-те години, класиците на модерността. Нито един от днешните поети не се радва на славата, която са имали тогава (и която нарасна с времето) Никита Станеску или Марин Сореску, Габриела Мелинеску или Ана Бландиана. Дори и студентите-филолози познават доста слабо живите румънски поети.

И все пак, поезията винаги е била кралицата на румънската литература, чийто абсолютен гений е един поет – Михай Еминеску. В периода между двете световни войни блестят поетите-модернисти, между които безспорно най-талантлив е Тудор Аргеши. Авангардът и румънският сюрреализъм раждат някои международно признати автори, които всеки образован европеец би трябвало да познава: Тристан Цара, Исидор Изу, Бенджамин Фондан, Герасим Лука, Джелу Наум. След войните наред с известните представители на поколението на 60-те, които споменах по-горе, свое място извоюват и двама изолирани, херметично затворени в своя уникален свят писатели: Леонид Димов, магьосник на думите, създал носталгични пейзажи, пропити от бледата светлина на съня, и Мирча Иванеску, може би най-значимият жив румънски поет, по-скромен от самата скромност, по-прозрачен и от въздуха, но също толкова необходим като него. През 70-те години той промени цялата румънска поезия, като я откъсна от френския ѝ източник на влияние и я насочи към много по-директната, по-прозаична и по-динамична американска поезия. 70-те години култивираха един модернистичен еkleктизъм, в който попаднаха някои противоречащи помежду си тенденции: нежността на поетите, наследници на Блага (този трансилвански Рилке от 20-те и 30-те), като Адриан Попеску, и морализаторската сила на Мирча Динеску. Най-големите поети на 70-те обаче са двама изкусни творци на безплатно изящество – Шербан Фоарца и Емил Брумариу.

Последното поколение от комунистическия период, което се появи през едно трагично десетилетие, белязано от диктатура и лишения, е това на 80-те и е познато още оттогава под името „поколението с дънки“. 1980 г. за румънската култура е това, което представлява 1968 г. за Западна Европа: година на бунт срещу системата, на противопоставяне на предходните поколения. Това си личи най-добре в поезията. Всичко все още живо в румънската поезия вече се е преместило в *underground*-а, приело е своята маргиналност и гледа на скъсването с комунистическата система като на своя голям шанс. През онова десетилетие се засили отново контактът с американската поезия, след Мирча Иванеску, чрез откриването на бийтпоколението и силата на поети като Алън Гинсбърг и Лорънс Ферлингети. Изключително младите тогава поети (които днес са около 50-годишни и са смятани за „последните класици“) възприеха буйната, наративна, прозаична и крещящо метафорична форма на американските писатели от бийтпоколението и така успяха да постигнат известното „слизане на поезията на улицата“, от което румънската поезия имаше такава силна нужда. През целия

онзи период живата румънска поезия се създаваше в студентски литературни кръгове, като легендарния “Cenaclul de Luni” („Понеделнишки кръжок“) в Букурещ, който бе брутално разтурен от цензурата след седем години на тайно съществуване. След поетите „оптзечисти“¹, както са познати и до днес, най-влиятелни са Флорин Яру, Траян Т. Кошовей, Мариана Марин и Йон Мурешан. Първите двама са шеговити и иронични, а последните, обратно, вглъбени и пророчески настроени, но това, което ги обединява, е техният непоколебим инстинкт за свобода.

След революцията от декември 1989 г. румънската поезия се срива катастрофално в ценностната система на румънците. Дивият капитализъм от 90-те години нанесе огромни щети на хората – издателствата и културните списания започнаха да изчезват, конкуренцията на преводите на комерсиална литература стана унищожителна. Поетите, които се появиха в този беден период, чисто и просто хвърляха книгите си в океан от безразличие. Те са второто изгубено поколение в румънската поезия след това от 1945 г. на Константин Тонегару и Джео Думитреску. Групи и групички от поети се развиваха като продължение на поколението от 80-те, а често и в опозиция на неговите идеи, без да успяват да стигнат до публиката. За да бъдат чути, много поети разчитаха на насилието и порнографията, като предаваха посланията на „пънк“ културата. Даниел Банулеску или Михай Галацану са сред букурещките поети с такава ориентация, събрани около списание ArtPanorama. Големият поет на тази група обаче беше Кристиан Попеску, фантаст с психоаналитична и сюрреалистична наклонност, изчезнал по трагичен начин едва на 35-годишна възраст. Друга група се появи в Брашов: поети културалисти, изискани, анти-интелектуалци с изобилие от интелектуалност. Симона Попеску е важна поетеса, принадлежаща към тази група. И накрая, един самотник, Йоан С. Поп, с най-голям принос в поезията от 90-те: задълбочен и мислещ поет, зает с екзистенциални и религиозни теми.

Смяната на хилядолетието беше благоприятна за поезията, която обаче и до днес не успя да си върне положението на звезда в румънската литература. Млади поети от студентски литературни кръгове в Букурещ се опитаха да възстановят бляскавия свят на „Понеделнишкия кръжок“, но средата вече не беше същата. Т. О. Бобе, Йоана Николае, Сорин Гергуц и Мариус Януш четяха разнородни поеми в букурещкия литературен кръг „Litera“ („Букви“). Януш заедно с бесарабския поет Думитру Круду се опитаха да раздвижат застоялите води на младежката поезия, като дадоха старт на поетическото течение „фрактуризъм“, към което се присъединиха и други поети и прозаисти. Това течение, което не просъществува много дълго, беше силно анти-интелектуално настроено, като насърчаваше писането на социална, брутална поезия,

¹ Поколението на 80-те години

повлияна от музиката на рап групи като “B.U.G. Mafia” или „Паразитите“. Парадоксалното в случая е, че тяхното послание, макар и доста агресивно, не спечели твърде много последователи.

Прозаичното течение, лишено от излишни орнаменти, искрено и автентично, чието начало в румънската поезия се постави от поколението на 80-те, намира днес своето продължение в поезията на най-младите автори. Дан Сочу е може би най-познатият (и най-талантлив) последовател на този поетичен жанр. Малките всекидневни жестове придобиват в поемите му приказна аура. Поезия за отблъскващата страна на живота с известен социален оттенък пише и Елена Владаряну. Други значими млади поети (които критиката, против тяхната воля, обединява в т.нар. „поколение на 2000 година“) създават съвсем различна, нео-екзистенциалистка поезия, близка до пророческата и трагично-гротескова поезия на Йон Мурешан или Йоан С. Поп. Това са особености, характерни за нашата трансилванска поезия, в чиято основа стои творчеството на Лучиан Блага. Последните стихосбирки на Клаудиу Комартин или Дан Коман са убежище на една понякога болезнено obsesivna поезия, с нотки на лудост. Ако трябва да обобщим, румънската поезия се намира в добри ръце, когато става дума за последното нейно поколение.

В живота на румънците днес липсата на поезия се усеща много силно. Ако помолиш човек на улицата да ти каже поне едно име на жив румънски поет, вероятно девет от десет не биха се сетили за никого. В същото време обаче поезията е навсякъде. Безкрайно много млади автори публикуват стихове в личните си блогове, много хора се забавляват с находчивите рекламни текстове на различни продукти, с анимационните филми по „Mini Max“, с фантастичните компютърни игри, които понякога са пълни с поезия. Поезията не е само текстът, който не стига до края на страницата. Тя всъщност е винаги около нас, в ДНК-то на нашите клетки и в математическите формули, в красивите мъже и жени, във формите на летните облаци, но и в разлагания се труп, описан от Бодлер, в разрухата и в руините. Да бъдеш поет в Румъния и извън нея, означава да умееш да виждаш красотата там, където никой друг не я вижда: в умрялата котка от дзен-метафората, най-бедното/възвишено нещо на света, което е навсякъде около нас и в същото време усещаме колко ни липсва.

Превод

ЙОАНА СЛАВЧЕВА

Великотърновски университет

„Св. св. Кирил и Методий“

✉ ioanaslavcheva@gmail.com